

توندوتیژیا زمانی لدهف قوتابیین قوناغا ئامادهیی ل باژییری زاخۆ

عه بدولسه لام نهجهه دین عه بدوللا¹ و هدی اسماعیل صالح^{2*}

¹ پشکا زمانی کوردی، فاکولتیا زانستین مروّقایه تی، زانکۆیا زاخۆ هه ریمما کوردستانێ – عێراق.

² پشکا زمانی کوردی، فاکولتیا زانستین مروّقایه تی، زانکۆیا زاخۆ هه ریمما کوردستانێ – عێراق (huda.ismail@uoz.edu.krd)

وه رگرتن: 2017/01 په سه ندرکن: 2017/02 به لافکرن: 2017/03 <https://doi.org/10.26436/2017.5.1.141>

پوخته:

توندوتیژیا زمانی ل قوتابخانی هه ژماره کا په یف و ده برپین نه شرین، کو ژلایی قوتابیان بخوڤه یان دناڤه را ماموستا و قوتابیاند دهینه گوتن و گه له ک جارن په فتارین نه چاهه ریکری ژئی په یدا دین. ئەف هه کولینه هه ولده ت ئاستی توندوتیژیا زمانی د ناڤ قوتابیین قوناغا ئامادهیی ل باژییری زاخۆ بزانی، بو فی مه ره می هه کولین ژ (2) گریمانان پیکدهیت. گریمانان ئیککی: (دیاردان توندوتیژیی د زمانیدا هه یه و د ئاخفتنا قوتابیین قوتابخانین باژییری زاخۆدا دهینه دین). گریمانان دوویی: (دیاردان توندوتیژیا زمانی په یوه ندی ب نقشه قوتابیغه هه یه. بو کومکرنا داتایین هه کولینی پشتبه ستن ب به لافکرنا پرسیارنامی لسه ر قوتابیان و کومکرن و شروقه کرنا وان بریکا به رنامی (SPSS) هاته کرن. ژمارا سه میلین هه کولینی ژ (253) قوتابیین کچ و کور پیکهاتیبون. ئالافین ئاماریین هاتینه بکارهینان 1/ شروقه کرنا جودایا ئیک لا (One-way ANOVA) 2/ تاقیکرنا تائی (t-test) 3/ پیغه ری لیکارتی. پشتی داتایین پراکتیکی ژ پرسیارنامی بریکا به رنامی (SPSS) ی ب شیوه کی ئاماری هاتینه شروقه کرنا، گریمانان ئیککی و ته وه ره ک ژ گریمانان دوویی دهینه په سه ندرکن، که واته بگوری نقشه کارتیکرنا که ئه رینی لسه نه نجامان هه بوو.

په یقین سه ره کی: توندوتیژیا قوتابخانی، توندوتیژیا زمانی، قسه، برینا ئاخفتنی.

1. پیشه کی

1.1. ناڤونیشانی هه کولینی:

ئەف هه کولینه لژیئر ناڤونیشانی (توندوتیژیا زمانی لدهف قوتابیین قوناغا ئامادهیی ل باژییری زاخۆ) هاتیه نه نجامدان. هه کولین پیکولی دکهت ریزه و شیوی بکارهینانا توندوتیژیا زمانی لدهف قوتابیین قوناغا ئامادهیی ل باژییری زاخۆ بزانی و نیشاندته.

2.1. ئارمانجا هه کولینی و نه گه رین هه لبرارتنا بابته تی:

ئارمانج ژ فی هه کولینی دیارکرنا ریزا توندوتیژیا زمانیه دناڤ قوتابخانین باژییری زاخۆدا و بتایهت قوناغا ئامادهیی. ئەف هه کولینه هه ولدانه که بو کیمکرنا توندوتیژیا زمانی دناڤ قوتابخانیدا، ژبه رکو ئەف دیارده سال بو سالی د زیده بوونیدا، هه ره سا کیمیا هه کولینین مهیدانی لدور بیافی توندوتیژیا زمانی د ناڤ قوتابخانیدا، ژبه ر نه فان نه گه ران ئەف بابته هاتیه هه لبرارتن.

3.1. گرنگیا هه کولینی:

قوتابخانه جهه کی په وشتی، مه عریفی یی گرنگه دناڤ هه ر جفاکه کیدا، هه ره سا ب ده زگه هه کی گرنگ و ب مالا دوویی یا قوتابی دهینه

هژمارتن، هه بوونا توندوتیژیا زمانی دناڤ قوتابخانیدا کارتیکرنا که نه رینی دکه ته سه ر قوتابیان، هه تاکو قوتابخانه ببیته جهه کی ته نا و ئارمانجا په ره رده و فیکرکی ب ته وای بجهه بیت پیدقیه ئەف دیارده دناڤ قوتابخانیدا بهیته کیمکرنا. ئەف هه کولینه یا گرنگه بو نه وان که سین به رپرس ژ قوتابخانه و قوتابیان داکو بزانی توندوتیژیی ل قوتابخانان ل چ ئاسته و لدویفا سنوره که بو بهیته دانان و پیکین چاره سه ری بو بهینه دین، هه ره سا بو هوشیارکرنا قوتابیان لدور خو دورئخستن ژ هه می شیوین توندوتیژیی، چونکی ژبه ر نه وان مه ترسی و زیانین دگه هینیه تاک و جفاکان.

4.1. ریبازا هه کولینی:

هه کولین لدویف ریبازا وه سفی (شروقه کاری) هاتیه نه نجامدان.

5.1. سنووری هه کولینی:

هه کولهران بو نه نجامدان هه کولینا خو:

- هه فت کومل و سه میلا هه کولینی ژ (253) قوتابیین کچ و کورین پولا ده می ئامادهیی پیکدهاتن، ئەف هه فت قوتابخانه ب شیوه یه کی هه ره می ل سه نته ری باژییری زاخۆ ژبو کاری پراکتیکی هاتبوونه هه لبرارتن.

* فه کولهره به رپرس

ماددی ب کهسه کی دی بدهت و هو کاره ب توندوتیژی دهیته هژمارتن⁽²⁾.

2.2.2. تیگه هی یاسایی توندوتیژی: تیگه هی توندوتیژی د یاسایدا جودا ژ بیاقین دی دهیته تماشه کرن، (توندوتیژی ژ نالی یاسایقه تاوانه و هیژ تیدا دهیته بکارهینان، و هو هیزه ژی بو دهستدریژ کرن لسه کهسایه تیا مروڅی یان شهره فی دهیته بکارهینان)⁽³⁾، هه روه سا بوچوونه کا دی سه بارهت تیگه هی یاسایی توندوتیژی دبیت: بکارهینانا هیژیه ب شیوه په کی نه دروست (ریښینه دا)، و هو هیژ هیزه کا ماددیه بو ئیشاندنا له شی و که ره ستان بکاردهیته و نارامی تیگدهت⁽⁴⁾. که واته تیگه هی یاسایی توندوتیژی و هو چندی دگه هینیت، کو بکارهینانا هیژ ب شیوه په کی نه یاسایی ل به رامبه ر کهسه کی یان چندی کهسه کان د بابه تین وه کی شهره ف و ئیشاندنا مروڅان بی نه گهر... هند دا، د یاسایدا ب تاوان دهیته هژمارتن.

3.2.2. تیگه هی دهرونی توندوتیژی: تیگه هشتنا توندوتیژی ژلای دهرونی سانسافه جودایه ژ زانایین بیاقین وه کی جفاکناسی و ماموستایین ناینی و سیاسه تمه دار... هندفه. (زانایین شپوه کاریا دهرونی لسه و هو چندی د ریکه فتنه، کو توندوتیژی ب دو شیوه یان لگه ل مروڅی په یدا دبیت و وهراری دکته هه تا دبیته ناریشه په کا ویرانکر. شپوی ئیکی، توندوتیژیا په مه کیه، کو مروڅ ب و هو په مه کیه خو ژ بو بهرگری و پارازتنا خو، و هو شپوی توندوتیژی بکاردهینیت. شپوی دووی، و هو یا مروڅ ژ دهرویه ر و سیسته می په روه رده یی خیزانی و جفاکی فیدربیتی و دبیته پشکه ژ پیکهاته یا کهسایه تیا مروڅی)⁽⁵⁾. زانایین دهرونی ب و هو شپوه ی باس ل توندوتیژی دکهن: (و هو هه لسوکه و ته په که به توندی و ناخوشی و رق دهناسریته وه و گه شه به پالنه ره دوزمنکاریه کان ددهات، و هو مش به شپوه په کی راسته وخو وک لیدان و کوشتنی تاکه کان)⁽⁶⁾. که واته تیگه هی دهرونی توندوتیژی گریدایه ب هه ر هوکاره کی کو کاریه ری دکته ته سر دهرونی مروڅی و دهرونی مروڅی دهیته بریندارکرن، و هو چا ژ بهر کریار و سه رده ریا نه خوش، ناخفتنن په ق، کوژتنا مروڅان... هند یان هه ر و گه ره کی دی بیت، دبیته کا دی سه بارهت تیگه هی توندوتیژی، دبیت: په فتار و په وشته کی ب مه به سته ب مه رما نارمانجه کی دهیته ناراسته کرن، و هو زاره کی یان نه زاره کی بیت، مروڅ رویرویی که سین دی دبیت چ ب شپوه په کی به رجه سته یی یان دهرونی بیت، و هو چندی ژی بنیاته کی په مه کیه هه ی ئانکو وه کی کرداره کا به رده واما بو ماوه ییه و د ناخویا مروڅیدا هه یه⁽⁷⁾.

1.3.2. قهسه (گوتنن کریت): قهسه ب دیارده په کا نه په سه ند د جفاکیدا دهیته هژمارتن، بیژیه که ناخفتنکر به رامبه ر گوهداری و نه جامدهت، ناخفتنکر ده می د په وشه کا نه ئاسایدا بیت، قهسان

• وهرزی دووی یی سالا خواندنا (2015 - 2016) ی هاتبوو هه لیژارتن .

2.1. گریماینن فه کولینی:

ئیک: دیاردا توندوتیژی د زمانیدا هه یه و د ناخفتنا قوتابیین قوتابخانن باژیری زاڅو دا دهیته دیتن.

دوو: دیاردا توندوتیژیا زمانی په یوه ندی ب نفشی قوتابیفه هه یه . ل دوماهی گرنکترین نه جامینن فه کولینی و راسپارده د چندی خالاندا هاتینه دیارکرن و لیستا ژنده ران و کورتیا فه کولینی ب زمانی عره بی و ئینگلیزی هاتینه نفیسین.

2. پشکا ئیکی: چارچووی تیوری فه کولینی

قوتابخانه ژینگه هه کا گرنکه، ژلای پو و کارتیکرنا خوڅه لسه ر زاړوکان د جفاکیدا. هه بوونا توندوتیژیا زمانی د ناڅ قوتابخانیدا کاریگه ریه کا نه ریښی لسه و هو پو و کارتیکرنا قوتابخانه دگریت دکته. توندوتیژیا زمانی هه می وان دهربرینن نه جوان چ هه په شه، شکاندن، نفریکرن... هند بیت، کو ببیته نه گهری دلمان و تورپه بوونی... بخوڅه دگریت. توندوتیژیا زمانی ل قوتابخان ب کاره کی نه شرین و نه دروست دهیته هژمارتن، چونکی قوتابخانه جهی ئافاکرنا تاکی هه ر جفاکه کیه ژلای کهسایه تی و په روه رده په کا باش و زیده باری وهرگرتن و فیدربوونا خواندن و گه هشتن ب پله و باوه رنامین بلند و خزمه تکرنا گه ل و وه لاتی خو.

1.2. زارافی توندوتیژی

و هو زارافه د زمانی ئینگلیزیدا دبیتنی (violence)، د زمانی عه ره پیدا دبیتنی (عنف) و ل به رامبه ر د زمانی کوردیدا (توندوتیژی) دهیته بکارهینان. په یفا (violence) د بنه رده تا په یفا لاتینی (violencia) هاتیه وهرگرتن، کو واتایا (هه لگرتنا هیژ ب شپوه په کی نه ئاسایی بو ئیشاندن و زیانگه هاندنی ب که سین دی) دگه هینیت⁽¹⁾. که واته توندوتیژی هیزه کا دپندانه په کهسه ل به رامبه ری کهسه کی یان جفاکه کی بکاردهینیت و دگه هینته پله په کی، کو ببیته نه گهری په یدا بوونا ترسی لده ف مروڅان، و هو هیژ ب دژواری دهیته بکارهینان ب مه رما بنده سترکنا که سان و ترساندن و پاکیشانا وانه بو ژیر دهسته لاتنداریا خو... هند.

2.2. تیگه هی توندوتیژی:

1.2.2. تیگه هی زمانفانیی توندوتیژی: توندوتیژی د زمانی کوردیدا ژ (توند - و تیز - ی) یی هاتیه، ب واتایا کریاره کا توند و ویر ژ نه رمونیایی دهیت. هه می په فتاره کا، کو واتایا هه په شه، کیمکرن، شکاندن... هند بخوڅه دگریت. هه ر گوتنه ک یان کاره ک دژی نه رمونیایی بیت، و هو کاره ب ووزه و هیزه کا ماددی، زیانه کا

دیارده په کا په سهند نینه وگوه دار پی دئیشیت و توره دبیت⁽¹³⁾. گه له ک جاران دهمی که سه ک دبیته نه گهر، کو تشته که وه کی دلی مروڅی چینه دبیت، مروڅ توره دبیت و ده ستین خو بلند دکته و ب کارئ نفرینکرنئ رادبیت، لدهمی نفرینکرنئ دبیت نه و که س یئ ناماده دبیت یان یئ ناماده نه دبیت.

بؤ نمونه:

• خودی ته نه هیلیت.

• یا خودی فری ل ئافی نه دته.

6.3.2. دهنګ بلنډکرن: مه به ست ژ بلنډکرن دهنګی نه وه، دهمی که سه ک ب شیوه په کی نه ئاسایی د دهمی ئاخفتنئدا، دهنګی خو بسه ر به رامبه ری خوډا بلنډبکته⁽¹⁴⁾. دهنګ بلنډکرنئ په یوه ندی ب ته من و پله وپایه یا جفاکی و نقش و دم و جوړئ ئاخفتنئفه هه په. دهنګ بلنډکرن ب شیوه په کی نه ئاسایی ژلایئ ئاخفتنئکریفه بؤ مه رما ترساندن و خو سه پاندنئ بسه ر که سی به رامبه ر دا دبیت. بلنډکرن دهنګی ل که سه کی ب شیوه په ک ژ شیوین توندوتیژیا زمانی دهیته هژمارتن.

4.2. هنده ک بؤچوون سه به رته دابه شکرنا توندوتیژئی و چه و انیا دانانا جهی توندوتیژیا زمانی دنافدا:

به رده و امیونا توندوتیژئی ب درژا هییا دیروکی بوو نه گهر، کو فه کوله ر هه ول بدن بزائن نه و چ جوړین توندوتیژیینه د جفاکین مروڅایه تییدا هه یین. بتنی لده ستپیکئ فه کوله ران لیدان و کوژتن و بریندارکرن، ئانکو توندوتیژیا له شی ب شیوه په کی گشتی ب توندوتیژئی د هه ژمارتن. توندوتیژئی ل ئه وی دهمی نه و هیزه بوو نه و ل دژئی له شی مروڅان دهاته بکاره یان، واته بتنی جوړه کی توندوتیژئی باسکریوون، نه و ژئی توندوتیژیا له شی بوو. (نیوتن گارفر - Newton Carver، فه یله سوفه که و ئیک ژوان که سانه، کو باسکرنا توندوتیژئی نه هیلا په د ئه وی چارچوڅی به رته نگدا و به ره ف پیشغه بری، نافبری توندوتیژئی ب شیوه په کی گشتی بؤ سه ر دوو جوړان دابه شکر بوو، نه و ژئی: توندوتیژیا دیار و توندوتیژیا نه دیاره. ئیک: توندوتیژیا دیار، نه ف جوړئ توندوتیژئی ژلایئ که سه کیفه بؤ سه ر که سه کی دی دهیته نه نجامدان، وه کی ژئیستاندا ب زوری، دزیکرن، کوژتن... هتد دوو: توندوتیژیا نه دیاره، نه و جوړئ توندوتیژیی، کو چ نه نجامان لسه ر که سی به رامبه ر دیار ناکته، وه ک شکاندن، کیمکرن، هه ره شه... هتد، نه ف جوړین توندوتیژئی ژئی که سوکی یان جفاکینه⁽¹⁶⁾.

(مراد موهوب) لدویف نه وان واتایین بؤ توندوتیژئی د فره هه نگا فره نسیا بناڅی (لوبوتی روبیر) دا هاتین، توندوتیژئی بؤ سه ر دوو ئاستان دابه شدکته، نه و ژئی ئاستی کریاری و ئاستی هه ستیه⁽¹⁷⁾. مه به ست ژ ئاستی دووی توندوتیژیا زمانیه، کو هه ستی مروڅی (ناخوڅیا مروڅی) پی دهیته ئیشاندن. نه م دشپین بیژین توندوتیژئی

دبیت، ئاخفتنکه ر نه فی چه ندی بؤ مه به ستا ده ریختنا که ربوکینا خو، هه ره سا بؤ شکاندن و ئیشاندنا که سی به رامبه ر نه نجامده ت⁽⁸⁾. قه سه د هه می جفاکین مروڅیدا هه نه. هنده ک که س یین هه یین، ئاخفتنا نه وان یا پره ژ گوتنئ کریت به رده وام قه سان دبیزن و هنده کین دی بتنی دهمی توره بدن قه سان دبیزن.

نه و ده ربیزین زمانیین بؤ قه سان بکارده یین دچنه د چارچوڅی وان پستین، کو بؤ مه به ستا هه ست ده ربیزنی ب شیوازی نه ریئی بکارده ییت، تاکین جفاکی د دهمه کی دیاریکریدا په نایی بؤ دهن، بتاییه تی دهمی هه ستین ئاخفتنکه ری بهینه وروژاندن، هه ست وروژاندن ژئی دوو لایه نه نه ریئی و نه ریئی نه گهر ب لایه نی نه ریئی بوو کارفه دانین خراب لسه ر که سی به رامبه ر دروستکته تن و د نه نجامدا هه لچوون و قه سین کریت ژئی په ییادین⁽⁹⁾.

2.3.2. برینا ئاخفتنی: برینا ئاخفتنی دیارده په کا نه په سنده، په یوه ندی ب ده سته لات و پله یا جفاکی و ته من و نقش... هتد ئاخفتنکه ریغه هه په. (زیمه رمان و ویست - zimmerman and C. west) ب نه فی په نگی پیناسا برینا ئاخفتنی دکن: ((دروستکرنا ئاسته نگان د ئاخفتنا ئاخفتنکه رییدا و به ری ب دوماهی هیانا داوی ده ربینا مایی ژ زنجیرا ئاخفتنا وی، نه ف داوی ده ربینه ژئی هه ر نه و سنووی دنافه را رپستانه⁽¹⁰⁾) ب ده ربینه کا دی دشپین بیژین به ری ئاخفتنکه ر پستا خو ب دوماهی به یینیت، گوهدار ئاخفتنا وی دبیرت. 3.3.2. هه ره شه کون: هه ره شه ژئی توندوتیژیه که د نافه را مروڅاندا دروستدبیت. د ناف جفاکیا ب کاره کی نه شرین دهیته ته ماشه کون، لدهمی هه ره شه کونئدا ئاوازا ده ربیزنی بلند دبیت و نه ندامین له شی ژئی لگه ل دهینه بکاره یان⁽¹¹⁾.

بؤ نمونه:

• نه ز به ییم دی ته ره شوشین که م.

• دی نه زمانی ته بریم.

4.3.2. بکاره یانانا نافین گیانه وه ران: گه له ک جاران د جفاکیا مروڅ دهمی توره بدن نافین گیانه وه ران بؤ ئیکودو بکارده یین یان ب نافین گیانه وه ران گازی ئیکودو دکن (مه به ست ژئی) دهمی ئاخفتنکه ر نافئ گیانه وه ره کی وه کی وه سفه کی دده ته پال نافئ که سه کی⁽¹²⁾.

بؤ نمونه:

• نه و مروڅه کی که ره.

• گولک کا وه ره.

نه و که سی نه ف ئاخفتنه بؤ دهیته ئاراسته کون، بیگومان دی پی هیته ئیشاندن. بکاره یانانا نه فان جوړه نافان لپال نافئ مروڅان بؤ مه رما چه زرنه کون و بیژیزیکرنا نه وی که سیه.

5.3.2. نفرینکرن: نه و لافه یین خرابین، نه وین ئاخفتنکه ر ل که سه کی یان زیده تر دکته. نفرینکرن د ناف جفاکی کوریدیا

وهردگریټ، ئیک ژوان پهفتاران ژی پهفتارین توندوتیژن، ل شوینا هندی، کو قوتابخانه ببیته نهگه ری پهیدابوونا نهوی پهفتارا ناڅبری بلا ببیته جهکی پارازتی بو پارازتنا قوتابیان ژ نهوی پهفتاری، گهله کاران پهفتارین توندوتیژ ژ ماموستایان ب هوشیاری یان بی هوشیاری پهیدابن، به لی نه م نهوی چندی ژبیرنه کهین، کو قوتابخانه بتنی بهرپرس نینه ژ ناشکه راکرنا نهینیان وهکی نهوی دیارکرنا پهفتاران، به لکو پولی خو هه په هتاکو مترسی و کاریگه ریا نهوی نه هیلیت و دوویچوون و خواندن بو بهیته کرن و یا پیدفی لسهر نهوه ژینگه و که شهکی گونجای بو دیارکرنا دیاردا توندوتیژی پهیدابکت، پاشی بو نه هیلانا نهوی دیاردی کاریکت (20).

حاله تین دستدریژیا قوتابی لسهر ماموستایان ل نه فی دوماهی ژیده بوینه، هنده ک قوتابی شیوی توندوتیژی زمانی و له شی لگه ماموستایان بکاردهین. نارمانجا ماموستای ژ بکارهینانا توندوتیژی لگه نهوی توندوتیژی قوتابی لگه قوتابی کی دی بکاردهینت ئیکناگرن، ماموستا لسهر نهوی بنه مای دبین، کو توندوتیژی شیوازه که یان که رسته که دقیت هه بیت بو دروستکرنا پهفتارین قوتابیان و په روه رده کرنا نهوان، به لی قوتابی ده می توندوتیژی لگه ل ئیکودو بکاردهین بو هنده ک نارمانجین که سوکینه، کو جیاواژن ژ نارمانجین ماموستای و قوتابخانی (21).

7.2. توندوتیژی قوتابی:

نه قوتابدوتیژی گریدای نه رازیوون و سه رهلدان و تیکدانین قوتابیانه، قوتابی بریکا نهوان سه رهلدان، تیکدان، خویشاندانان... هند دشین وان کاودانین په روه رده بی و جفاکی و سیاسی د وه لاتی خودا یان د قوتابخانین خودا بریکا نهوان تیکدان و خویشاندانان په تبکه ن و ژناڅبیه ن (22). پیناسه په کا دی دهر باره ی توندوتیژی قوتابی، دبیتیت: کومه کا کردارین زیان به خشین دهر وونی، له شی یان ماددینه، کو قوتابی ل قوتابخانی نه جامدده ت و دبیت نه گه ری گه هاندنا زیانین جوړاو جوړ (23).

قوتابی توندوتیژ زاروکه کی ترسنوکه و هه سترن ب ته ناهمی ژ دستدایه، پرانیا جاران نهو زاروکه د که شه کی خیزانی ره شیدنا دثیت و د دهر وونی خودا بی دروست نینه. به لی ماموستای توندوتیژ مروڅه که ژ نه جیگریا باری دهر وونی خو دنالیت، نه فی ژی چه ندین نه گه رین جیاواژ هه نه، دبیت نهو نه گه ر که سوکی، خیزانی، بوماوه بی، ناریشین کاری یان کاودانین جفاکی تیدا دثیت کو پیدفی ب چاره سه ریته (24).

8.2. نه گه رین توندوتیژی قوتابخانی:

گهله که نه گه ر هه نه، کو پول د به لاقبوونا توندوتیژی د قوتابخانیدا هه نه، ژوان ژی:

1.8.2. نه گه رین تاییه ت قوتابیغه: کیمیا دهر نه جامین زانستی، ناریشین خیزانی (هه ژاری، بیبه شکر، ژیکفه بوونا خیزانی،

بو سه ر دوو جوړان دابه شبکه ین، توندوتیژی دیار وهکی توندوتیژی (له شی، جفاکی... هتد)، کو هنده ک نیشانین دیار لدویف خوړا دهیلت و توندوتیژی نه دیار ژی (توندوتیژی زمانی) په کو دهر وونی مروڅی پی دهیته تیکدان.

5.2. نه نجام و شینوارین ژ توندوتیژی پهیدابن:

بیگومان بکارهینانا توندوتیژی ل به رامبه ر هه ر تاکه کی جفاکی، هنده ک شینوارین خراب لسهر وی که سی دروستدکن و توشی زیان و نه خویشین دومکورت یان دومدیژ دبیتن.

هنده ک ژ شینوارین توندوتیژی نه وین لسهر زاروکی دروستدبن، نه قین لخواړینه:

• گبربوونا وهرارا له شیا زاروکی.

• گبربوونا درکاندن و تیگه هشتنا زمانی لده ق زاروکی.

• دژایه تیکرنا به رامبه ری خو و پهیدابوونا هه ولا تولفه کرنی لده ق زاروکی.

• خرابکرنا که لویه لین گشتی وهکی که لویه لین قوتابخانی، باخچین گشتی ... هتد.

• دابرینا وی ژ مروڅان و چه زدکته هه ری بتنی بیت .

• کیمبوونا باوه ری بوخو.

• دوودی و بیه یفیوون و ناریشین خوارنی و ترس و تیکچوونا خوارنی لده ق پهیدابن.

• برینداریوون و شکه ستنا نه ندامین له شی.

• په نکه توندوتیژی دژوار گهله کاران ببیته نه گه ری ژناڅچوون (مرن) مروڅی (18).

6.2. توندوتیژی قوتابخانی:

قوتابخانه نهو ژینگه ها دهره کیا ئیکتیبه، کو تاک ژ ژینگه ها خو یا خیزانی به ره ق نهوی ژینگه هی دهیته فه گوهازتن. قوتابخانه ب ژینگه ها جفاکی دووی پستی خیزانی د گرنگییدا دهیته هژمارتن، ژبه رکو وهرارا زاروکی یا دهر وونی و جفاکی تیدا پیدگه هیت و زاروکی بو پاشه روژی به ره هه فده کت. قوتابخانه مینا خیزانی بو زاروکی یا گرنه لای کارتیکرنا نهوی لسهر زاروکی و چافدیریا وی، ئافاکرنا که سایه تی، وهرارا شیان و ئاره زوویین تاکی، به لی قوتابخانه ژینگه هه کا به رفه هتر و ئالوزتره ژ خیزانی، زاروکه دنافا گهله ک زاروکی ژ ژینگه هین جفاکیین جیاواژ ژیاين دبیت و وان هنده هه فکی و نارمانجین دیارگری هه نه، ژبه رهندي پولی قوتابخانی گریدای، هه روه سا تمامه ری پولی خیزانیه د په روه رده کرن و ناراسته کرن و چافدیری و پارازتنا زاروکاندا ژ سه رداچوونی (19).

پینچ ده زگه هین سه ره کی هه نه کو کاری شارستانیه تی دناق هه ر وه لاته کیدا بخوڅه دگرن، نهو ژی (مال، قوتابخانه، ده ولت، دامه زراوین ئاینی و ده زگه هین کاری) نه، ده می زاروکه تیکه لی ژینگه ها قوتابخانی دبیت گهله ک ژ پهفتاران د موی پروسا فیروبوونیدا

4.8.2. ښه گهرین گړدای ب کوما هه قالانغه: کوما هه قالان په یوه نډیه کا کوما ژ هه څنډیزیکه، کو ب ریکا نارمانج و حه ز و ئاستی جفاکی و ئابووری ب په یوه نډیه کا راسته وخو و حه ز څنډیزیکه کا پیکگوهور پیکغه دهینه گړدایان.

کوما هه قالان ژ که سین ئیکې دهینه هژمارتن، کو کاریگه ریه کا راسته وخو لسره که سایه تیا تاکی پشتی خیزان و قوتابخانی دکن، ئه و تشتی کو ئه څی په یوه نډیه کې بهیزدکته ئه و وکپه څی و گونجانه ئه و ا دناقبه را تاکن ئه و ئی کومیدا ژ ته من، نارمانج، ئاستی ئابووری، ئاستی جفاکی... هند هه ب (29).

5.8.2. ښه گهرین تاییه ب خیزاننیه: گرنګترین فاکته، کو دبیه ئه گهر بو په یو ابونا توندوتیژی د قوتابخانیدا بو و هارا نه دروست یا زاړوکی دهیته زفراندن، نه بوونا شیان و شاره زایین دایک و بابان یین جفاکی د سهره دره ریکرنا وان لگه ل زاړوکی وان و نه زانینا دایک و بابان ب تاییه تمه نډیه قوناغا ژیی زاړوکی، په روه دره کرنا نه دروست ب سزادانی و ئاخفتنن نه خوښ و توند، هه سترن ب نه جیگری و نه ئارامیا د خیزانیدا دره ئه نجامی شه رده څه و گه فین به رده وام ژلای دایک یان بابیغه، بیبه شکرنا زاړوکی ژ دیتن و خودانکرنا دایک یان بابی، هه روه سا ده می دایک و باب خو گه له ک ب دا بونه ریتین خیزاننیه گړدده ب ئه و ئی ریکی مافی زاړوکی خو بنیدیکه... هند ئه څه گهره و چه نډین ئه گهرین دی توندوتیژی د دروونئ هه می تاکن خیزانیدا په بیداکته (30). گه له که کولینان دوپاتکره، کو خیزانه د دروونئ زاړوکی خوادا حه ز څنډیزیکر و پیزگرتن و باوهری بخو بوونئ دچینیت، به لی ئه و خیزانا لایه نین نیگه تیف و هکی نه څیان و که ربوکین و نه باوهری بخو بوونئ لده څه زاړوکی خو دروستبکته، ئه و خیزان دی هنده ک زاړوکی سهردا چووی و ئاژاوه گیز به ره مهینیت ژ لایه نی جفاکی و هه لچونیه، ئه څجا زاړوک پیدئ دلوقانی و حه زکر و جیگریا دروونئ و میسکی و له شیه، ئه و زاړوک هه ست ب ئارامیا دروونئ ناکه تن بتنی ئه گهر ئه و نه بت، کو هه ست بکته یی خوشتقیه لده څه خیزانا خو و پیز لی دهیته گرتن و هیڅیې ئه و ئی هدی هدی دهینه بجهینان (31).

6.8.2. ښه گهرین گړدای ب ده زگه هین راگه هاندنیه: ده زگه هین راگه هاندنی پشکداریی د گوهور پنا گه له ک لایه نین ژيانا مروڅیدا دکن. ده زگه هین راگه هاندنی بتاییه تی ته له فزیون پوله کی گرنګ د به لافکرنا توندوتیژیدا دگیریت، کارتیکرنا کا نه ریڼی ژلای له ش و ره وشت و جفاکیغه دکه ته سهر زاړوکی و وان بو ماوه یه کی دریز د ناقبه ینا چار دیواراندا زیندانکته. بتاییه ئه گهر دایک و باب نه شین ده مه کی دیارکری و هنده که نالین دیارکری بو زاړوکی خو ده ستنیشانیکه، داکو وان ژ توندوتیژی و ره وشتی خراب پپارین (32).

شاشی د په روه دره کرندیدا، گرنګینه دان ب قوتابی، به رده وامیونا بیبه څیبوونئ بو ماوه یه کی دریز، ته ماشه کرنا زنجیرین توندوتیژ، هه روه سا ئه گهری هه بوونا کیم نه نامی لده څه قوتابی یا له شی یان ته ندروستی بیت، هه روه سا فشارین دهره کی لسره قوتابی، و هکی: هه قالینیا هه قالین خراب و حه ز ا چافلکرنا ره فتارین سهر داچووی، ئه څه هه می ئه گهره لسره قوتابی د قوتابخانیدا په ننگه دده ن (25).

2.8.2. ښه گهرین تاییه ب ماموستایانغه: ئه څه خاله د ئه څان نموناندا دهیته دیتن، و هکی: بارگرانیا وانه گوتنی لسره ماموستای، نه گونجانا پیک و شیوازین وانه گوتنی یین دهینه بکارهینان ژلای ماموستایغه، گرنګینه دان ب ئاریشین قوتابیان ژلای ماموستایانغه، ره خنه گرتن ل قوتابیان ب شیوه یه کی به رده وام و دیارکرنا خالین لاوازین قوتابیان د پولیدا، سهره دره ریا ماموستای لگه ل قوتابیان ب توندی، توندوتیژیه کا هه څه لده څه قوتابی دروست دکه تن و ماموستا ناییه چافلکره کی باش بو قوتابیې خو... هند ئه څه چنده دبیه ئه گهر ژینگه ها پولی یا ماندوکر و نه خوښ بیت بو قوتابیان، هه روه سا ئه وان پالده د بو ره فتاره کا نه دروست (26).

3.8.2. ښه گهرین تاییه ب قوتابخانیه: پوڅی قوتابخانی ته مامکره ری پوڅی خیزانیه، هه روه کی زانا (امام الغزالی) دبینیت، کو د کریارا پیگه هشتنا زاړوکاندا بتنی به رپر سیه رته ناکه څیته سهر ملی خیزانی، به لکو ئه و به رپر سیه رته بو هنده ک جهین دی ژی دزفریت بتاییه تی ژی قوتابخانه یا به رپر سه ژ په روه دره کرنا زاړوکی و ئافاکرنا که سایه تیا وی. زاړوک ده می دچیه قوتابخانی دنا څه میسکی ویدا هنده ک سهر بوونئ جفاکی هه نه و دنا څه قوتابخانیدا دی هه څنډیاسینئ لگه ل هنده ک تا که که سان که تن په ننگه بو ئه و یی بینه ژیدهری خوشی یان بینه ژیدهری ماندیوونئ. که واته قوتابخانه گوره پانه کا هه څرکیا دیه بو قوتابی کا تیدا سهر که فتن یان شکه ستنی دی هیزن، لفری یان که سایه تیا ئه و یی پیزگرتن و باوهری دی هیته زه نگیکرنا یان د ناخوڅیا خوادا دی خو گونه هبار و خه مسار بینیتن، قوتابخانه ئه و جهی گرنګ و گرانبه هایه کو دشتیت دیواره کی ل به رامبه ر سهر داچوونا گه نجاندا بگریت و قوتابی ب ره فتاره کا دروست و هه قالینی و ده مه کی خوښ و ب مفا ل قوتابخانی بیورینیت (27).

ئه څه گهره گړدای جهی قوتابخانی و ئه اندازه یا قوتابخانی، قه بارئ ژوورا خواندنئ لگه ل هژمارا قوتابیان و نه بوونا ده ستشوویین پاقر و ته ندروست و نه بوونا گوره پانان بو ئه نجامدانا چالاکیین وهر زشی و نه بوونا هو یین فیکرنئ یین نوی د پروسا خواندنیدا و هکی کومیپوهر و تاقیگه و نه بوونا ده سته لات و ریغه به ریه کا دروست د ریغه برنا قوتابخانیدا و ئاسانکریا قوتابخانی د دانا بریاراندا بو ئه وان قوتابیین دوژمنکریی ل قوتابخانی ئه نجامدده ن، گوهور پنا ریغه به ریه یان ماموستای ژ ده مه کی بو ده مه کی دی... هند (28).

7.8.2. شیوین توندوتیژیا قوتابخانی:

- توندوتیژی ب گه له ک شیوان دهیته ئه نجامدان، ئه و توندوتیژی ل قوتابخانی دهیته بکارهینان چ ژلایی قوتابیان بخوڤه بیت یان ژلایی ماموستایانغه بیت شیوین جودا جودا ژئی هه نه، ژ ئه وان ژئی:
- دهسته لاتا ماموستایان و بکارهینانا سزایین له شی وهکی لیدان، کیشانا پرچی، پاره ستاندنا قوتابی لسه پیه کی، یاریپیکرن... هتد لگه ل قوتابیان د دهمی سه ره ده ریکرنیدا.
- جیاوازا قوتابی لگه ل ماموستایان لدهمی ئاموژگاری و دانوستاندنیدا.
- ره فین ژ پینمایین قوتابخانی.
- وروژاندن (ئازاندن) و تیکدان د دهمی پروسا په روه ده و فیرکرنیدا.
- ده ستریزیکرن لسه ره که لویه لاین قوتابخانی.
- ئیشاندنا قوتابی یان لیدانا ماموستایان ژلایی قوتابیانغه.
- گوتنا قه سین کریت و گه فکرن ژلایی قوتابیانغه بو ماموستایان.
- ده ستریزیین سیکسی (33).

3. پشکا دوویی: چارچووی پراکتیکی قه کولینی

1.3. گریمانه و ئه نجامین قه کولینی:

د ئه قی به نیدا قه کوله ران گریمانین قه کولینی و ئه نجامین قه کولینی دئی نیشاندن.

پشتی قه کوله ران پرسیارنامه ب سه ر (253) قوتابیین کوژ و کچ ل حه فت قوتابخانه یین ل تاخین جودا جودا یین باژیری زاخودا

خشته 3: ئه نجامین ته وهری ئیکی دهرباره ی توندوتیژیا زمانی لده ق قوتابیان

توهری ئیکی توندوتیژیا زمانی گریدای قوتابی	پیغه ر	نه خیر	هنده ک جاران	هنده ک به ئی	Mean ناقه ندی ژمیری	SD لا ده ری پیغه ری	Result ئه نجام
1. ترانه پیکرن ل قوتابخانی دیاره کا ئاساییه.	دوباره بووی 253	123	107	22	1.599	0.64	نه خیر
	ریژا سه دی	48.8	42.5	8.7			
2. قوتابی وهکی ترانه پیکرن ناقان ددانن سه ر ئیکودوو.	دوباره بووی 253	103	85	65	1.849	0.8	هنده ک جاران
	ریژا سه دی	40.7	33.6	25.7			
3. ل قوتابخانی ترانه ب م 1 ن ژئی هاتینه کرن.	دوباره بووی 253	72	83	92	2.081	0.81	هنده ک جاران
	ریژا سه دی	29.1	33.6	37.2			
4. دهمی قوتابییه ک ترانان ب قوتابییه کی دی دکه ت گه له ک نه خو شه.	دوباره بووی 253	17	17	215	2.795	0.54	به ئی
	ریژا سه دی	6.8	6.8	86.3			
5. قوتابی خه به ران دبیزنه ئیکودوو.	دوباره بووی 253	72	70	108	2.144	0.83	هنده ک جاران
	ریژا سه دی	28.8	28	43.2			
6. خه به ر و ئاخفتنین کریت نابنه ئه گهری دلمانی چونکی هه قالین ئیکن.	دوباره بووی 253	69	77	103	2.136	0.82	هنده ک جاران
	ریژا سه دی	27.7	30.9	41.4			
7. ئه ن بخو ژئی خه به ران دبیزم.	دوباره بووی 253	133	100	17	1.536	0.62	نه خیر
	ریژا سه دی	53.2	40	6.8			
	دوباره بووی 253	89	45	117	2.111	0.9	هنده ک جاران

به لافکرین، ل قوناغا دویدا قه کوله ران بو شوڤه کرنا پرسیارنامی بپیکا به رنامی (SPSS) پرسیارنامه دابه شکره سه ر دوو ته وهران، ته وهری ئیکی: توندوتیژیا زمانی گریدای قوتابیان، ته وهری دوویی: توندوتیژیا زمانی گریدای ماموستای لگه ل قوتابیان. بو ژئی مه به سستی پشتبه ستن ب (پیغه ری لیکارتی یی سیانی) هاته کرن، ئه نجام ب شیوی لخوا ری د خشتی ژماره (1) و (2) دا ده رکه فتن.

(پیغه ری لیکارتی یی سیانی) پیغه ره که بو وان پرسیارنامین ژ سی هه لیزارتنان (بوچوونان) پیکدهیته، دهیته بکارهینان، بو نمونه وهکی (نه خیر، هنده ک جاران، به ئی) لگه ل هنده ک کیشان بو وان بوچوونان هه روه کی د خشته یدا دیار:

خشته 1: پیغه ری لیکارتی یی سیانی

هئما (کیش)	بوچوون
1	نه خیر
2	هنده ک جاران
3	به ئی

ل دویدا ناقه ندی ژمیری دهیته هژمارتن و ئه نجام (بوچوون) دهیته ده ریخستن .

خشته 2: ناقه ندی ژمیری

ناقه ندی ژمیری یی پیشبینی کری	بوچوون (ئه نجام)
ژ 1مه تا 1,66	نه خیر
ژ 1,67مه تا 2,33	هنده ک جاران
ژ 2,34مه تا 3	به ئی

			46.6	17.9	35.5	رېژا سەدى	8. ئەز پەيقتىن وەكى (كەر، گولك، بېگول، نەزان، حەيوان، خۆلييسەر، پېچە مرۆف، نە چ زەلام،) ب خەبەر درانم.
			177	22	51	دوبارەبووى 253	9. ئەگەر كەسەك خەبەرئىن دايبابى (نامويسى) بېژىتە من، ئەز دى
بەلئ	0.81	2.504	70.8	8.8	20.4	رېژا سەدى	وى قوتم.
			212	18	22	دوبارەبووى 253	10. پەيقتىن وەكى (بىئ ئەدەب، بىئ مەعريفەت، بېناميس، بېشەرەف، سەيئ پيس، حەيوان،... هتد) لدەق من پەيقتىن گەلەك كرىتن.
بەلئ	0.62	2.743	83.8	7.1	8.7	رېژا سەدى	
			52	52	141	دوبارەبووى 253	11. دەمى قوتابى دەنگى خۆ ل ئىكودو بلند دكەن، لدەق قوتابيان تىشتەكى ئاساييە.
نەخىر	0.81	1.636	21.2	21.2	57.6	رېژا سەدى	
			181	47	23	دوبارەبووى 253	12. قوتابى د ئاخقتىندا نوبەتى لېر چاڭ ناگرن و ئاخقتنا ئىكودو دېن، ئەز ئەقى ب پەفتارەكا نەشرىن درانم.
بەلئ	0.64	2.629	72.1	18.7	9.2	رېژا سەدى	
			140	84	24	دوبارەبووى 253	13. قوتابى زى دەمى ئىكودو دىكىتن لدويفدا داخوازا لېبوريىنى ژ ئىكودو دكەن.
بەلئ	0.66	2.467	56.5	33.9	9.7	رېژا سەدى	
			43	113	95	دوبارەبووى 253	14. قوتابى گەفا قوتانى ل ئىكودو دكەن.
ھندەك جارار	0.71	1.792	17.1	45	37.8	رېژا سەدى	
			1544	920	1034	دوبارەبووى 253	دەرئەنجامى تەوهرى ئىكى
ھندەك جارار	0.25	2.144	44.1	26.3	29.55	رېژا سەدى	

خىشتە 4: ئەنجامىن تەوهرى دووى دەربارە توندوتىزيا زمانى گرىداى مامۇستاي لگەل قوتابيان

Result ئەنجام	S.D. لادەرى پېقھەرى	Mean ئاقھەندى ژمىرى	بەلئ	ھندەك جارار	نەخىر	پېقھەر	تەوهرى دووى توندوتىزيا زمانى گرىداى مامۇستاي لگەل قوتابيان
نەخىر	0.65	1.452	22	70	160	دوبارەبووى 253	1. مامۇستا زى ل پۇل خەبەرەن دېژنە قوتابيان.
			8.7	27.8	63.5	رېژا سەدى	
ھندەك جارار	0.75	1.759	48	93	108	دوبارەبووى 253	2. ھندەك مامۇستا ل پۇل پەيقتىن گەلەك كرىت بكاردھين.
			19.3	37.3	42.69	رېژا سەدى	
نەخىر	0.69	1.463	29	57	162	دوبارەبووى 253	3. پېقھەر و ھارىكارى ئوى زى پەيقتىن گەلەك كرىت بكاردھين.
			11.7	23	65.3	رېژا سەدى	
ھندەك جارار	0.72	1.861	50	117	85	دوبارەبووى 253	4. مامۇستا ياريا ب قوتابيان دكەن.
			19.8	46.4	33.7	رېژا سەدى	
ھندەك جارار	0.75	2.128	89	103	57	دوبارەبووى 253	5. مامۇستا ل قوتابيان دھەيتىنن. (ل دىخۇرپن)
			35.7	41.4	22.9	رېژا سەدى	
بەلئ	0.61	2.704	192	32	20	دوبارەبووى 253	6. دەمى مامۇستا دەنگى خۆ بلند دكەت، گەلەك نەخۇشە.
			78.7	13.1	8.2	رېژا سەدى	
ھندەك جارار	0.83	2.318	139	53	59	دوبارەبووى 253	7. مامۇستا ئاخقتنا قوتابيان دېن، و ناھيلن ئەو ئاخقتنا خۆ بدوئماھيك بېنن. ئەقە زى لدەق من ئىھانەيە.
			55.4	21.1	23.5	رېژا سەدى	
نەخىر	0.80	1.652	53	57	140	دوبارەبووى 253	8. دەنگ بلندكرنا پېقھەر و ھارىكارى وى بۆ من گەلەكا نەخۇشە و ئەز پى توپە دېم.
			21.2	22.8	56	رېژا سەدى	
ھندەك جارار	0.86	1.943	84	64	98	دوبارەبووى 253	9. دەنگ بلندكرنا ھندەك مامۇستايان زى بۆ من نەخۇشە و ئەز پى توپە دېم.
			34.1	26	39.8	رېژا سەدى	
ھندەك جارار	0.89	1.928	92	50	110	دوبارەبووى 253	10. دەمى مامۇستا ل قوتابيان دھەيتىنن يان زى ئەوان دىكىتنن لدويفدا داخوازا لېبوريىنى ژ وان دكەن.
			36.5	19.8	43.7	رېژا سەدى	
نەخىر	0.7	1.508	30	67	153	دوبارەبووى 253	11. مامۇستا گەفان ل قوتابيان دكەن.
			12	26.8	61.2	رېژا سەدى	
نەخىر	0.72	1.475	34	50	164	دوبارەبووى 253	12. ھندەك مامۇستا نغرىنان ل قوتابيان دكەن.

			13.7	20.2	66.1	پیژا سه دی
			22	42	185	دوباره بوی 253
نه خیر	0.63	1.345	8.8	16.9	74.3	پیژا سه دی
			884	855	1501	دوباره بوی 253
هنده ک	0.36	1.81	27.28	26.38	46.32	پیژا سه دی
جاران						دوره نهجمای ته وهری دووی

13. پیغه بهر و هاریکاری نهوی ژنی نفرینان ل قوتابیان دکهن.

د نهجماین خشتی (2) یدا دیاردبیت سه بارهت برگیکن ته وهری دووی جیاوازی د بهرسقین قوتابیاندا هه نه، کو توندوتیژیا زمانی گریدای ماموستای لگه قوتابیان، به لی بلندترین پیژه ل برگا شه شی هاتیه تومارکن، کو نافه ندی ژمیری نهوی برگی (2.704) پیژه یا سه دی دکه فیهته (%78.8) و کیمترین پیژه یا برگا یا نه فی ته وهری، برگا سیژدیه، کو نافه ندی ژمیری نهوی برگی (1.345) پیژه یا سه دی دکه فیهته (%8.8)، ب شیوه یه کی گشتی دوره نهجماین نه فی ته وهری بوچوونا (هنده ک جارن) د نه فی ته وهریدا ب پلا نیکی دهیت، که واته دشین بیژین توندوتیژیا زمانی دنا قوتابیانن باژیری زاخودا ب پیژا مماناوند هه یه.

بکارهینانا زمانی ب شیوازی توند لده ف هه می مروقه کی دهیت دیتن، به لی د ناف قوتابیاناندا و پشتی داتا و نهجماین ناماری ب ریژه یه کا مماناوند و ب بوچوونا (هنده ک جارن) ل قوتابیانن ناقبری ل باژیری زاخودا درکه فتن.

2.2.3. گریمانا دووی: نافه روکا گریمانا دووی نامازی دده ته هندی، کو دیاردا توندوتیژیا زمانی په یوه ندی ب نفشی قوتابیغه هه یه. مه به ست ژ دانانا نه فی گریمانی زانینا نهوی چه ندیه، نه ری دیاردا توندوتیژیا زمانی تا چ ناست په یوه ندی ب نفشی قوتابیغه هه یه؟

2.3. گریمانین فه کولینی:

1.2.3. گریمانا نیکی: نافه روکا گریمانا نیکی نامازی دده ته هندی، کو دیاردا توندوتیژیا د زمانیدا هه یه و د ناخفتنا قوتابیین قوتابیانن باژیری زاخودا دهیت دیتن. فه کوله ران د فینا بریگا نه فی گریمانی ناستی توندوتیژیا زمانی لده قوتابیین قوتابیانن بو فه کولینی هاتینه هه لبرارتن بزانت. سه بارهت په سه ندکرنه نه فی گریمانی هه روه کی ژ دوره نهجماین هه ردو ته وهرین نیکی و دووی یین پرسیارنامی دیار، توندوتیژیا زمانی لده قوتابیین قوتابیانن باژیری زاخو ب پیژه یه کا نافجی (هنده ک جارن) هه یه، نه فه ژنی نهوی چه ندی دگه هینیت، کو گریمانا نیکی دهیت په سه ندکرن.

د نهجماین خشتی (1) یدا دیاردبیت د بهرسقین قوتابیاندا سه بارهت برگیکن ته وهری نیکی جیاوازی هه ی، کو توندوتیژیا زمانی دناقه را قوتابیان بخودایه، به لی بلندترین پیژه ل برگا چاری هاتیه تومارکن، کو نافه ندی ژمیری نهوی برگی (2.795) پیژه یا سه دی دکه فیهته (%86.3) و کیمترین پیژه یا برگا یا نه فی ته وهری ژنی، برگا چه فیهته، کو نافه ندی ژمیری نهوی برگی (1.536) پیژه یا سه دی دکه فیهته (%53.2)، ب شیوه یه کی گشتی دوره نهجماین نه فی ته وهری بوچوونا (هنده ک جارن) د نه فی ته وهریدا ب پلا نیکی دهیت، واته دشین بیژین توندوتیژیا زمانی دنا قوتابیانن باژیری زاخودا ب پیژا مماناوند دهیت تیبنیکرن و هه یه.

خشته 5: نهجماین تاقیکرنا تائی یا جوژی توندوتیژیا سه مپلا فه کولینی لدویف بگوری نفشی

نرخی-پ p-value	پلا نازادی Df	نرخی تائی t-test	لا ده ری پیه ری SD	نافه ندی ژمیری Mean	په گهن	جوژی توندوتیژیا
0.118	180.254	1.571	0.28816	2.1770	نیر	توندوتیژیا زمانی گریدای قوتابیان
			0.23300	2.1230	می	
0.007	238.943	-2.707	0.31786	1.7374	نیر	توندوتیژیا زمانی گریدای
			0.38987	1.8586	می	ماموستای لگه قوتابیان

نرخی تائی و پلا نازادی یین هاتینه راسته کرن ژیه رکو جیاوازی (variance) نه وکه هه بو.

(0.007) به، واته نرخ تائی گرنگیا ناماری هه یه د ده می توندوتیژیا زمانی گریدای ماموستای لگه قوتابی د ناستی ده لاله تی (0.05) دا. هه روه کی دیار ژ نافه ندی ژمیری یی قوتابیین نیر

وه کی دیار د خشتی (3) دا نرخ-پ (0.118) ه واته نرخ تائی گرنگیا ناماری نینه نامازی دده ته هندی، کو توندوتیژیا زمانی گریدای قوتابیان دناقه را قوتابیین نیر و میدا نینه، به لی نرخ-پ

- (9) شلیز په سوول بهر زنجی: 2011: 63-64.
- (10) بهزاد رهبر و دیگران: 1391: 137.
- (11) پیشکوهت مهجید محمد: 2013: 106.
- (12) نژیار ندریس نه مین: 2012: 64.
- (13) هه مان ژیدهر: 70.
- (14) هیمن عهبدو لحمید شه مس: 2006: 47.
- (15) پیشکوهت مهجید محمد: 2013: 66.
- (16) (Gay: 1997: 1), (garver; 2012: 2-4).
- (17) مراد موهوب: ب.س: 4.
- (18) (ریحانی الزهره: 2010: 51)، (فوزی بن احمد دریدی: 2007: 140)، (عبدالله بن ابراهیم العصمانی: 1433-1434: 26).
- (19) (السید محمد العکور: 2006-2007: 5) (فتیحه مهدی بلعسله: ب.س: 1).
- (20) زینب عبدالله محمد: 2005: 21.
- (21) هه مان ژیدهر: 18.
- (22) صباح عجرود 2006-2007: 16.
- (23) عید هنی الرشیدی: 2012: 6.
- (24) اسماء مصطفی محمد النحرای: ب.س: 1.
- (25) (عید هنی الرشیدی: 2012: 32)، (اسماء مصطفی محمد النحرای: ب.س: 6).
- (26) (عید هنی الرشیدی: 2012: 33)، (فوزی بن دریدی: 2003-2004: 115).
- (27) زینب عبدالله محمد: 2005: 89.
- (28) (عید هنی الرشیدی: 2012: 33)، (اسماء مصطفی محمد النحرای: ب.س: 6).
- (29) عبدی سمیره: 2010: 108.
- (30) ماجد یوسف داوی: ب.س: 14.
- (31) یامن سهیل مصطفی: 2009: 130.
- (32) بن ققه سعاد: جوان/ 2014: 88.
- (33) فاطمة المغربی واخرون: 2009: 2.

7. لیستا ژیدهران

1.7. ب زمانئ کوردی

- بارزان کمال حسن. (2008). ره هنده کومه لایه تیه کانی توندوتیژی سیاسی (لیکولینه وهیه کی میدانیه له هریمی کوردستان-عراق). نامه ی ماستر. زانکوی سه لآحه ددین. هه ولتر.
- پیشکوهت مهجید محمه د. (2013). ره گه زله روانگه ی زانستی زمانئ کومه لایه تیه وه. نامه ی ماستر. زانکوی سلیمانی. سلیمانی.
- سروه خدر حمد. (2014). سیبهری واتایی له زمانئ شیعردا. نامه ی ماستر. زانکوی سه لآحه ددین. هه ولتر.
- شلیز په سوول بهر زنجی. (2011). "لایه نی هه ست دهر پین له زمانئ کوردیدا (جنیودان) به نمونه " کوڅارا نه کادیمی. ژماره 19.

(1.737) به لئ یی قوتابیین مئ (1.858)، واته تا رادده یه کی توندوتیژی زمانی گریډای ماموستای لگه ل قوتابی ل قوتابخانین کچ پتره. واته ته وهری دووی ژ گریمانا دووی کو توندوتیژی زمانی گریډای ماموستای لگه ل قوتابییانه و بتایبهت ل قوتابخانین کچان، نه ق ته وهره دهیته په سه ندکرن.

4. نه نجام

- لدوماهیئ نه م گه هشتینه نه فان نه نجامان:
- توندوتیژی زمانی د ناف قوتابیین قوناغا ناماده یی ل قوتابخانین باژیری زاڅو، ب پیژه یه کا مامناوهند هه یه.
 - توندوتیژی زمانی کارتیرونه کا نه ریئی لسه ر جفاکی بگشتی و ماموستا و قوتابی بتایبهتی دکته.
 - لدویف بگوری نفشی کارتیرونه کا نه ریئی و دیار د نه نجاماندا هه بوو، واته توندوتیژی زمانیا ماموستا ل بهرامبه ر قوتابیین کچ بکاردهینن ژ قوتابیین کو پتره.

5. راسپارده

- پشتبسته ستن لسه ر شیوازی هاندانا مه عنه وی وه کی ستایشکرنا قوتابیان و هاندان و هاریکاریکرنا قوتابیین سه رکه قتی ژلایی ماددیقه هه تاکو وه ل هه فالین نه وان بکه ن چافلنکرن یان لاساییا وان قوتابیین سه رکه قتی بکه ن .
- ب نه رمونیانی سه رده ری لگه ل قوتابیان بهیته کرن، چونکی نه و نه رمونیانی دی حه زژنکرن و که یفخوشیی په یداکته، زاووک د ژینگه هه کا خو شدا دی گه شه که ت و دی هاریکاریا نه وی د داهینان و هزرکرنیدا که تن، هه روه سا نه وی قوتابی ژ ترس و دوودی و تیکدانئ دی دویر نیخیت.
- هنده ک ماموستایین تایبهت ب کاری پراویژکاری (ماموستایین بواری دهرونی - سایکولوژی) ل قوتابخانئ هه بن ب ماره ما چاقدیریا قوتابیان و ناراسته کرنا په فتارین نه وان و چاره سه رکرنا ناریشین نه وان نه گه ر هه بن .

6. په راویز

- (1) حسنین توفیق: 1999: 21.
- (2) سهیل مقدم: جوان 2012: 376.
- (3) بارزان کمال: 2008: 14.
- (4) مامنیه سامیه: 2014: 199.
- (5) عارف حیو: 2008: 112-113.
- (6) کنیر عهبدوللا: 2007: 22.
- (7) ربی ششتاوی: 2015: 1.
- (8) نژیار ندریس نه مین: 2012: 62-63.

عبدى سميرة. (2010). الضغط المدرسي و علاقته بسلوكات العنف و التحصيل الدراسي لدى المراهق المتمدرس (17-15) سنة. رسالة ماجستير. جامعة مولود معمري. بجاية .

عيد هنى الرشيدى. (2012). انماط الادارية التى يمارسها مديرو المدارس الثانوية في دولة الكويت و علاقتها بمستوى عنف الطلابي من وجهة نظر المعلمين. جامعة الشرق الاوسط. الكويت .

فتيحة مهدي بلعسله. (ب.س). امكانية تطوير مهارات مستشاري التوجيه من اجل التعامل مع سلوك العنف - السلوك العدواني لدى تلاميذ المراهقين من المستوى المتوسط. جامعة مولود معمري. تيزي وزو. <http://manifest.univ-ouargla.dz>

فوزي بن احمد دريدى. (2007). أ. العنف لدى تلاميذ الثانوية في المدارس الثانوية الجزائرية. جامعة النايف العربية للعلوم الامنية. الرياض. فوزي بن احمد دريدى. (2003 - 2004). ب. العنف في المرحلة الثانوية في الجزائر. جامعة باجي مختار. عنابة.

ماجد يوسف داوي. (ب.س). " العنف ضد الطفل و انعكاسه على مفهوم الذات ". majeddawe@hotmail.com. مامنية سامية. (2014). "بنية النظام التربوي الجزائري المعاصر و علاقته بانحراف التلاميذ - دراسة ميدانية بعدة ثانويات بمدينة القائمة". مجلة البحوث و الدراسات الانسانية. العدد8. ص199.

مراك موهوب. (ب.س). لغة العنف و عنف اللغة. جامعة السلطان مولاي سليمان. كلية الآداب و العلوم الإنسانية. بني ملال. mawhoub63@hotmail.com

يامن سهيل مصطفى. (2009). العنف الاسري و علاقته بالتوافق النفسي لدى المراهقين. رسالة ماجستير. جامعة دمشق. كلية التربية. مدينة دمشق.

3.7. ب زمانى فارسي

بهزاد رهبر، بهروز محمودى بختيارى و گيتى كريم فانلوى. (زستان 1391). واصله جنسيتى و قطع گفتار. بررسى جامعه شناختى زبان. فعلنامه بروهش هاى زبان و ادبيات تطبيقى. ش4 (پيايى 12).

4.7. ب زمانى نينگليزى

newton garver (2012). WHAT VIOLENCE IS research . <http://www.newtongarver.com/?q=node/42>. William C. Gay, 1997. "The Reality of Linguistic Violence against Women." Gender Violence. research, New York: http://www.philosophy.uncc.edu/wcgay/publing_vioagwomen.htm#_ednref1; New York University Press:467-473. William C. Gay. Linguistic Violence. report. New York:

http://www.philosophy.uncc.edu/wcgay/publing_vio.htm.

شيلان ردهيم نبراهيم. (2004). شتوازي قسه كردنى ژن له زمانى كورديدا (ليكوئينه وهيكى ليكسيكى و سينتاكسيه). نامهى ماستر. زانكوئى سليمانى. سليمانى.

عارف حيتو. (2008). "هفته يا نه هيلانا توندوتيزيى". گوڤارا مه تين. ژماره 175.

كنتر عه بوللا. (2007). توندوتيزيى وه زيفى دژى ژنان له فه زمانگه حكوميه كاندا. ده زگاى چاپ و په خشى سه ردهم. چاپى يه كه م. سليمانى.

نژيار ئدريس ئه مين. (2012). تابو د زمانى كورديدا (گوڤه را به دينى وهك نموونه). ناما ماستر. زانكوئى دهوك. دهوك .

هيمن عه بولحه ميه شمس. (2006). شتوازي و ده برين له بوته كو مه لايه تيه كاندا. نامهى ماستر. زانكوئى كويه. كويه .

2.7. ب زمانى عه ربهى

اباء محمد الدريعي. (20 - 22 /11/2014). العنف المدرسي و اثره على التحصيل الدراسي و سلوكي للطفل. اعمال مؤتمر الدولي السادس. الحماية الدولية للطفل. طرابلس .

اسماء مصطفى محمد النحراوي. (ب.س). بحث عن الاسباب التى تدفع التلاميذ للعنف و الشغب داخل المدارس. جامعة طنطا .

بن قفة سعاد. (جوان /2014). " صورة عنف المدرسي في الصحافة المكتوبة". مجلة العلوم الانسانية والاجتماعية. العدد 15.

حسين توفيق ابراهيم. (1999). ظاهرة العنف السياسي في النظم العربية. مركز دراسات الوحدة العربية. بيروت.

ربي ششتاوي. (١١ أغسطس ٢٠١٥). تعريف - العنف، تاريخ الوصول 21/12/2015 <http://mawdoo3.com>

ريحاني الزهرة. (2010). العنف الأسري ضد المرأة و علاقته بالاضطرابات السيكوسوماتية. رسالة ماجستير. جامعة محمد خيضر. بسكرة - جزائر.

زينب عبدالله محمد. (2005). دور البيئه المدرسية في سلوك العنف (دراسة ميدانية في مدينة بعقوبة _ محافظة ديالى). رسالة ماجستير. جامعة بغداد. بعقوبة _ ديالى .

سهيل مقدم جوان. (2012). "من اجل استراتيجيه فعالة في مواجهة العنف الاجتماعي". مجلة العلوم الانسانية والاجتماعية. جامعة وهران - الجزائر. العدد الثامن .

السيد محمد العكور. (2006-2007). الدليل الوقائي لحماية الطلبة من العنف و الاساءة. وزارة التربية و التعليم. المملكة الاردنية الهاشمية - الاردن .

صباح عجرود. (2007). التوجيه المدرسي و علاقته بالعنف في الوسط المدرسي حسب اتجاهات تلاميذ المرحلة الثانوية. رسالة ماجستير. جامعة منتوري - قسنطينة. ولاية أم البواقي .

عبدالله بن ابراهيم العصماني. (1433 - 1434). العنف المدرسي و علاقته بالنمو الاخلاقي لدى عينة من طلاب المرحلة الثانوية بتعليم محافظة الليث. رسالة ماجستير. جامعة أم القرى. السعودية .

العنف اللغوي لدى طلاب المرحلة الاعدادية في مدينة زاخو

ملخص:

العنف اللغوي في المدارس يتألف من عدد الالفاظ و التعابير السيئة من قبل الطلاب فيما بينهم او ما بين المدرس و الطلاب وفي اغلب الاحيان يؤدي الى سلوكيات غير متوقعة. هذا البحث يحاول ايجاد نسب في مستوى العنف اللغوي ما بين الطلاب المرحلة الاعدادية في مدينة زاخو، وكذلك التحديد العوامل و الاسباب المؤدية لهذه الظاهرة، وكذلك ما هو الطرق لعلاج و الوقاية لغرض التقليل من هذه الظاهرة داخل المدارس. يتضمن هذا البحث فرضيتين، الفرضية الاولى يتضمن العبارات التالية يوجد ظاهرة العنف في اللغة و هل يوجد في حديث الطلاب داخل المدارس في مدينة زاخو. الفرضية الثانية والذي تدل على وجود العنف اللغوي وعلاقة ارتباطه بالجنس الطالب.

لجمع بيانات البحث تم الاعتماد على توزيع الاستبيان على الطلاب ومن ثم جمعهم و تحليلهم عن طريق برامج (SPSS). من الجدير بالذكر ان عدد عينة البحث كانت (253) طالبا من ذكرا و انثى. وكذلك تم الاعتماد على المقاييس الاحصائية الاتية 1/ تحليل التباين الاحادي (One-way ANOVA) 2/ الاختبار التائي (t-test) 3/ مقياس ليكارت.

بعد ما ادخلت البيانات العملية من الاستبانة على برامج (SPSS) ومن ثم تحليل نتائجها احصائيا، الفرضية الاولى تم قبولها وكذلك محور من الفرضين الثانية تم قبولهم، والذي يتضمن مما سبق على انه متغير الجنس له تاثير ايجابي على النتائج.

الكلمات الدالة: العنف المدرسي، العنف اللغوي، الالفاظ، التعابير السيئة.

Linguistic violence between student's in preparatory school in Zakho city

Abstract

Linguistic violence in school consists of number of wrong speech between students themselves or between teacher and students. As a result, it may be lead to unexpected behavior .This research attempt to find the level of linguistic violence between student's in preparatory school in Zakho city. In addition, to determine the factor and causes that led to this phenomenon. Moreover, the approach that determines the solutions and how to protect against this phenomenon. For a purpose, lower linguistic violence indoor school. This research includes tow hypotheses. The first one is about the existence of linguistic violence between student's speech. The second hypothesis is about the relation between linguistic violence and gender. Collection of data were based on the distribution of questioner over students, and then collect and analysis them by (SPSS) program. Number of research sample was (253) students from male and female. The following statistical instrument were used 1/ one-way ANOVA 2/ t-test and 3/Likert measurement .The practical data from questioner are inserted to SPSS program. The data are analyzed statistically. The first hypothesis is accepted and one pivot from the second hypothesis is also accepted. And all other hypothesis is rejected at confidence level 0.05.

Keywords: Linguistic violence, wrong speech, unexpected behavior.